

ВИДАТНІ ІНЖЕНЕРИ ТА ФОРТИФІКАТОРИ КИЇВСЬКОЇ ФОРТЕЦІ

Мельник В.В.

У Росії звання «інженер» з'явилося тільки за часів Олексія Михайловича. Російські інженери з'явилися тільки при Петрі I. Епоха Петра I складає найважливіший момент у розвитку фортифікаційного мистецтва. У 1712 році у Москві була заснована перша військово-інженерна школа, а в 1719 році – друга, в Санкт-Петербурзі.

З 1703 року почали будувати фортеці. Петро I, будучи сам талановитим інженером, не тільки відмічав значення, але й складав плани фортець, перевіряв та виправляв інші проекти.

До Петра I укріплення Києва склалися з огорожі, яка оточувала Старе місто, і простих окопів, збудованих навколо Печерського монастиря. Під час будівництва фортеці на Печерську була використана вигідна для оборони місцевість. Київська фортеця розміщена на височині, із півночі примикає до неприступних берегів Дніпра, а зі сходу – до схилів височини. Південна і західна сторони захищені міцними валами і бастіонами. Це був великий укріплений плацдарм біля мостів через Дніпро.

На базі укріплень Києво-Печерського монастиря Петро I заклав фортецю, яка відповідала всім вимогам тогочасної фортифікаційної науки. Для спорудження фортеці було відібрано у Лаври понад 70 десятин землі. Будівництво доручили І.Мазепі. В основу проекту Петро I поклав систему бастіонного накреслення фронтів. Фортеці, збудовані за бастіонною системою, називають фортецями «системи Вобана». З часів Вобана фортифікація стала наукою, а військово-інженерна справа – мистецтвом.

Вобан (1633-1707 р.р.), маршал Франції, на військовому терені провів все життя, побудував 33 фортеці, удосконалив 300 старих, брав участь у 53-х облогах і 104-х боях. Він був бойовим інженером і інженером-практиком. Крім того, був чудовим артилеристом і тактиком, командував армією, займався політикою. Вобан був новатором в облоговому мистецтві, правильно орієнтуючись в обстановці та на місцевості. Він вважався «батьком поступової атаки», одним із засновників теорії мінно-підривної справи. Вобан винайшов одяг – аналог сьогоденського бронезилету – і вперше провів дослідження з мортирами по навісній стрільбі.

Народився Вобан 15 травня 1633 року. Священик монастиря кармеліток випадково зустрів хлопчика, взяв до себе слугою, навчав математики, малювання. А в 17 років Вобан служив кадетом в армії Конде. З 1651 року працював інженером по укріпленню і вперше брав участь в осаді фортеці. Вобан був тричі поранений, отримав звання «королівський інженер». У 1678 році Вобан був призначений головним комісаром по фортифікації. У 1706 році Вобан поїхав у Париж, опублікував «проект

про державну десятину», в якому вимагав обкласти податком в 1/10 чистого прибутку кожного підданого короля. Цей проект викликав незадоволення всього двору та короля. Проект було спалено. Вобана відсторонили від усіх справ, і 30.03.1707 він помер в Парижі у віці 73 років. Поховали його у місті Базогі. У 1808 році за наказом Наполеона серце Вобана було перепоховане у соборі Будинку Інвалідів у Парижі. 07.12.1807 р. За наказом Наполеона місто, в якому народився Вобан, було перейменовано на Сен-Леже-де-Вобан. Його риси: мужність, стійкість, скромність і доброта.

Данило де Боскет, інженер-майор. Ним було проведено обстеження київських укріплень і складено конкретну записку про стан ремонтних робіт у Києво-Печерській фортеці. Будівництвом Української лінії та Києво-Печерської фортеці керував за наказом Сенату з 1732 по 1756 рр. З 1740 р. керував ремонтом і будівництвом фортець і ретраншементів (ретраншемент – фортифікаційна споруда, розміщена позад якої-небудь головної оборонної позиції), всі укріплення від Смоленської губернії до Української лінії. В зоні його відповідальності були всі редути, форпости, полкові містечка, всі укріплення. Він знімав плани місцевості, складав плани українських міст, виконував всі секретні завдання.

Народився Данило де Боскет у 1703 році у Пруссії, в родині французького емігранта. Військову службу почав у 14 років у Бранденбурзькому князівстві. У 1726 році перейшов у Псковський піхотний полк в Росії. У 1727 році його було командировано в Ризьку, потім у Нарвську та Виборзьку фортеці для проведення фортифікаційних робіт. У 1743 році де Боскет надав проект «О возобновлении наплавного на плотах моста с якорем» через Дніпро завдовжки у 536 сажнів. Також розробив проект протизсувних робіт на дніпровських схилах, проект укріплення сваями місцевого берега. У чині генерал-майора брав участь у Семирічній війні, був поранений, а в 1758 році був переведений в канцелярію Головної артилерії і фортифікації у Санкт-Петербурзі.

У ті роки оборонними роботами в Росії завідував **Мініх Бурхард-Кристофор**. Мініх очолив фортифікаційну контору, підпорядковану Державній військовій колегії.

На службу його прийняв Петро I, особисто підписав патент на звання генерал-лейтенанта російської армії. У 1730 році став фельдмаршалом і президентом Військової колегії, проводив реформи російських збройних сил. Брав участь у створенні першого кінного полку гвардії та першого військового учбового закладу – сухопутного шляхетського корпусу. Збільшив кількість фортець, створив в Україні 20 полків міліції для захисту південних кордонів держави від набігів кримських татарів. Запропонував створити в доповнення до драгунської кінноти нову – важку кірасирську. Для кірасирських полків було закуплено за кордоном кращих коней, набрано кращих солдатів і офіцерів, видано дороге спорядження і одяг. За розпо-

рядженням цариці перший російський кірасирський полк назвали полком Мініха, і він став командиром цього полку (пізніше він став Третім кірасирським, а з 1774 року – кірасирським Військового ордену полком).

Мініх подав на розгляд і затвердження керуючим Сенатом новий штат фортець, в який входило 82 укріплені пункти. У 1730 році фельдмаршал граф Мініх рекомендував Сенату тримати Старокиївську фортецю в 4-х полігонах земляних валів і мати гарнізон у військовий час – 800 солдатів і 100 драгунів, а в мирний час разом із Печерською – 3000 солдатів і 500 драгунів. Печерську фортецю тримати в 10 полігонах земляним валом. Військова комісія зарахувала Київське укріплення до 3-го Департаменту.

Із появою на початку XIX ст. нових масових армій та через відставання у рівні оборони кордонів від нових способів ведення війни уряд розвернув значні роботи по будівництву і ремонту оборонних укріплень міста.

15.03.1810 р. інженеру генерал-майору **К.І.Опперману** було доручено скласти проект укріплення Київських фортець. За наказом імператора Олександра I у Києві у 1810 році почалися роботи з будівництва Звіринського укріплення, яке контролювало переправу і шлях у районі Наводницького яру і складалося із 6 полігонів – Печерського, Дніпровського, Видубицького, Либідського, Кладовищенського, Звіринського. Укріплення – бастионного типу. Було 4 бастиони: південні – Видубицький і Великий, північні – Повний і Печерський, доповнені редантами, люнетами і флешами. Всередині містилися тимчасові казарми і землянки для гарнізону, артилерійські і продуктові склади.

У зв'язку з тим, що Наполеон змінив напрямок наступу, було припинено будівництво Звіринського укріплення. Карл Іванович Опперман (1765-1831) був непересічною людиною. Призначений директором інженерного департаменту в 1812 році, брав участь у військових діях. Зі вступом на престол Микола Павлович (Микола I) призначає Оппермана генеральним інспектором з інженерної частини. Коли в березні 1830 року цар відвідав Київ і власноруч затвердив проект Оппермана Нової Печерської фортеці, то її основою стали надпотужні комплекси нових Васильківського і Шпитального укріплень. Нова фортеця оточувала укріплення старої Печерської фортеці – Петровської. Зовнішнє коло Великої фортеці склали: Затильне, Звіринське, Васильківське, Шпитальне, а пізніше – Лисогірське укріплення.

Ім'я Оппермана імператор увіковічнив у 1850 році – присвоїв його новій оборонній башті на р. Бобруйськ – башті Оппермана. У 1831 році К.І.Опперман помер.

Російський Вобан – Тотлебен Едуард Іванович. Народився 8.05.1818, Єлгава, Латвія – 19.06.1884, Зоден. Захоронений у Севастополі .

Відомий як історик, почесний член кількох академій і Петербурзького університету. Інженер-генерал (1869). Закінчив Миколаївське інженерне училище, учасник бойових дій на Кавказі, з 1851 р. служив інженером у гвардії. Едуард Іванович вважається першим інженером у літописі російського військово-інженерного мистецтва.

У Кримську війну 1853-1855 р.р. керував інженерними роботами в Севастополі, відіграв велику роль в обороні. З 1859 р. – директор інженерного департаменту у військовому міністерстві.

Із Київською фортецею пов'язані імена відомих інженерів:

Йосип Геденонович Дзичканець (1803-1869). Генерал-лейтенант, інженер. Особисто керував будівництвом Київської, Брест-Литовської, Кронштадтської фортець. Брав участь у затвердженні Генерального плану Київської фортеці, звернувши увагу на розміщення водопровідної системи від 13.06.1867.

Отто Оттович Фрейман (1838-1854). Будівельник Київської фортеці. Військовий інженер, генерал-лейтенант, командир КВО. Будував: у 1844-1845 р.р. горжу цитаделі підсилено кам'яними огорожами із трьома напівкруглими баштами.

Геміліан Олександр Петрович (?-22.03.1881). Академік архітектури. Будував Виборзький арсенал. 1850-1854 р.р. – Арсенальські майстерні в Києва.

Жеванов Ілля Григорович. За рекомендацією К.І.Оппермана переведений з Одеси у Київ. Керував зведенням редюїту №1 – цегляних заводів; насипанням валів Васильківського укріплення; потерни №5; капоніру в рові укріплення перед горожею, равеліном; казарми військових кантоністів; башт №4 та №3 Прозоровської.

ПЕРСОНІФІКАЦІЯ ІСТОРІЇ ЯК НАГАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ПОШУКУ

Мирун В.В.

Поступ науки і техніки залежить безпосередньо від плідної роботи окремих вчених. Однак їхня праця не завжди стає відомою широкому колу дослідників. У даному контексті спроба всебічного аналізу науково-дослідної та педагогічної діяльності вчених, які сприяли підвищенню загального потенціалу нашої держави, набуває особливої актуальності. Предметом нашої уваги є життєвий та творчий шлях миколаївського